

NEHÉZ ESZTENDŐK A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBEN (1948—1950)

A második világháborút követő néhány évben hazánk lakossága aggodalommal vegyes bizakodással tekintett a jövő felé. Aggodalommal, hiszen a szovjet érdekszférába került országot féltették egy újabb önkényuralmi rendszertől. Ugyanakkor bizakodással, mert reménykedtek a nemzet tapraállásában és a régóta szükséges demokratikus átalakulás lehetőségében. Rövid ideig úgy tűnt, hogy a megszületőben lévő magyar demokrácia valóban életképes. Ám az ismert nemzetközi és hazai események következtében 1949-re Magyarországon kiépült a nyílt sztálinista diktatúra, melynek sötét árnyéka rávetült az 1950-es évekre. A Magyar Dolgozók Pártja tévedhetetlennek kikiáltott vezetősége uralta a gazdaság, a társadalom és a politika minden területét. A szovjet példát szolgálóan másolva hozzáálltak a termelőszövetkezetek erőszakos szervezéséhez és a nehézipar eltúlzott fejlesztéséhez. Százazrek estek a törvénytelen ségek áldozatául, miközben Rákosi agyafúrt módon építette ki egyszemélyi hatalmának örögi gépezetét. A gyanúsnak és kártékonynak nyilvánítottak között kiemelt helyen szerepeltek a vallásos hitűkhöz ragaszkodó és azt aktívan gyakorló emberek, méginkább az egyházi szolgálatot teljesítő személyek.

Ilyen körülmények közepette a magyarországi egyházak nehéz és bonyolult helyzetbe kerültek. Nem volt ez alól kivétel az evangélikus egyház sem. Az 1945 utáni anyagi és lelki újjáépítésen eredményesen fáradozó evangélikusság egyre többször találta magát szembe a balratolódo államhatalom által támasztott nehézségekkel. Mind gyakoribbá váltak az evangélikus egyházi szervezeteket és tisztségviselőket érő zaklatások. Ennek ellenére az evangélikusok körében mélyült a vallásosság, a hitébresztő evangélizáció fénykorát élte. A koalíciós időszakban még működhetek az egyházi iskolák és szeretetintézmények, valamint a vallásos szervezetek nagy része. 1946-tól *Új Harangszó* címmel ismét jelent meg evangélikus hetilap. Négyévi szünet után, 1948-ban újraindult az *Evangélikus Élet*. Mellettük a *Lelkipásztor*, az *Evangélikus Theológia*, az *Evangélikus Nevelő*, az *Élő Víz*, a *Missziói Lapok*, a *Vasárnapi Iskolai Vezető* és a *Harangszó Naptár* című kiadványok fémjelenték az evangélikus sajtót.¹ Az egyre jobban a kommuniszták irányítása alá kerülő államhatalom iránt tanúsított magatartást tekintve az evangélikus egyházban három csoport formálódott ki. Egyikbe az evangélikusság jogait akár nyílt összeütközés árán is védelmezni kívánták tartoztak. Ennek az intranzigens csoportnak lett vezéralakja Ordass Lajos, aki 1945 őszétől a leköszönő Raffay Sándor utódként a bányai egyház-

---

¹ Evangélikus Országos Levéltár (továbbiakban: EOL), Kapi Béla hagyatéka 15/2. Túröczy Zoltán 1948-as püspöki jelentése, 15. p.

kerület püspöki tisztét töltötte be.² Az evangélikus egyházzal szemben fellépő erőknél érdekeik képviselőit az egyházon belül sikerült megnyerniük néhány személyt, akik egyre inkább a kommunista párt akaratának végrehajtói lettek. Közülük Dezséry László, Vető Lajos, Mihályfi Ernő és Reök Iván nevét szükséges kiemelni. Ők voltak a baloldali egyházi irányzat hangadói. Végül a harmadik csoportosulásba azok tartoztak, akik őszintén féltették a magyar evangélikusság jövőjét, de kompromisszumokra törekedve szerették volna biztosítani az egyház továbbélését az új társadalmi viszonyok között. A „harmadik egyházi utat” választó középvonalas áramlatnak Túróczy Zoltán (előbb tiszakerületi, majd Kapi Béla lemondása után dunántúli püspök), valamint Szabó József (1948-tól dunáninneni püspök) tekinthető szellemi vezetőjének.³

Az 1948-as esztendő végzősülően kezdődött az egyházak számára. Rákosi Mátyás a Magyar Kommunista Párt funkcionáriusainak januári értekezletén kijelentette, hogy a klerikális reakcióval az év végéig végezni kell. Ezzel egyértelműen tudtára adta az egyházi vezetőknek, hogy a kiépülő totális rendszer nem tűri el a független vallási közösségek létét. 1948 április elején, az egyre feszültebbé váló helyzetben az evangélikus egyház vezetése tárgyalásokat kezdeményezett az állam képviselőivel az állam és az egyház viszonyának rendezésére. A több hónapi elhúzódó egyeztetés légkörét alapvetően meghatározta, hogy az országgyűlés június 16-án megszavazta a nem állami iskoláknak az állam által való átvételéről szóló törvényt.⁴ Az egyházi iskolák államosításával az evangélikus gyülekezetek a templomaikkal egyenlő fontosságúnak tartott intézményeiket veszítették el, ám az evangélikusság vezetőinek tudomásul kellett venni az egyházat ért újabb igazságtalanságot. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a társadalmat és az evangélikus felekezetet sújtó jogtalanságok ellen a felelős egyházi személyek nem emelték fel szavukat.

E tekintetben Ordass Lajos tanúsította a leghajlíthatatlanabb magatartást. A bányai egyházkerület püspöke bátor és következetes megnyilatkozásaival szálla volt a kommunista befolyása alatt álló államhatalom szemében. Ordass 1948 márciusában értesült arról, hogy az ÁVO figyelteti. Hamarosan sajtóhadjárat indult ellene, majd 1948. augusztus 25-én rövid időre háziőrizetbe vették.⁵ Közölték vele, hogy vagy lemond egyházi tisztségéről vagy börtönbe kerül. Nem engedett a zsarolásnak, ezért szeptember 8-án letartóztatták. A püspököt Radvánszky Alberttel, az evangélikus egyház egyetemes felügyelőjével és

---

² ANDORKA RUDOLF: A Magyarországi Evangélikus Egyház és az evangélikusok helyzete és problémái 1941-től = Valóság, 1994/5. 36–37. p.

³ VBÖREŐS IMRE: A harmadik egyházi út 1948–1950. Széchenyi Nyomda, Bp. 1990. 133–140. p. — Egyes vélemények szerint helytelen harmadik egyházi útról beszélni, hiszen: „Csak két út volt és van: az egyházi út és az állami egyházpolitika útja.” (DÓKA ZOLTÁN, = Keresztény Igazság, 1991. március, 9. p.) Ezek a vélekedések azonban inkább elvi, teológiai vagy aktuálpolitikai oldalról vizsgálják a kérdést. Szigorú történetírói szempontból viszont kétségtelen, hogy az 1940-es évek végén az államhatalomhoz való viszonyulást nézve három — jól kitapintható — irányzat létezett az evangélikus egyházban. Tanulmányunkban erre a megosztásra utalva szerepel a „harmadik egyházi út” megjelölés.

⁴ BALOGH MARGIT—GERGELY JENŐ: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia. História — MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1993. 269–271. és 279. p.

⁵ ORDASS LAJOS: Önéletrajzi írások. I. köt. Vál. és sajtó alá rend.: SZÉPFALUSI ISTVÁN. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1985. 318–320. p.

Vargha Sándorral, az egyház egyetemes főtitkárával együtt bíróság elé állították. Konceptió perük forgatókönyve mintául szolgált az alig fél évvel később megrendezett Mindszenty-per felépítéséhez. A budapesti uzsorabíróság dollársegély bejelentésének szándékos elmulasztása vádjával kétévi fegyházbüntetésre, ötévi hivatalvesztésre és politikai jogfosztásra, valamint háromezer forint pénzbüntetésre ítélte Ordass. Vargha háromévi fegyházat kapott, Radvánszky ügyét viszont betegsége miatt elkülönítették.⁶ Ordass tudta, hogy bár ártatlan, mindenképpen elítélik. Lelki békéjét azonban nem veszítette el. A bíróság előtt az utolsó szó jogán a következőket mondta: „Az alatt az öt hét alatt, amióta ez az eljárás folyik, bőségesen volt időm magamba nézni és fölvetni magamban azt a kérdést: hol, miképpen vétkeztem, kell-e éreznem valami mulasztást vagy bűn feletti lelkiismeretfurdalást. Sokszor kérdeztem ezt meg imádságban Istentől is. A válasz egész világosan megkaptam, abban a mérhetetlen lelki békességben, amellyel Isten az utolsó öt hét alatt szüntelenül eltöltött.”⁷

Állami részről nem elégedtek meg Ordass elítélésével és Kapi püspök nyugalomba vonulásával. Az evangélikus egyház élén álló vezetők közül mindazok lemondását követelték, akik keményebb ellenállást fejtettek ki az egyház működését korlátozó intézkedésekkel szemben. Az egyre elviselhetetlenebb nyomás hatására lemondott tisztségéről az egyetemes felügyelő és az egyetemes főtitkár, valamint az egyetemes főügyész, az egyetemes világi főjegyző, két egyetemes törvényszéki bíró (egyikük egyházmegyei felügyelő is volt) és három egyházkerületi felügyelő. „Így a régi vezetőségből csupán a dunáninneni és a tiszai egyházkerület püspöke [Szabó József és Túróczy Zoltán — G. Zs.] maradt meg tényleges szolgálatban, az egyetemes egyház pedig teljesen vezető nélkül maradt.”⁸

A fenti események természetesen rányomták bélyegüket az evangélikus egyház és az állam között zajló tárgyalásokra. A mihamarabbi megegyezés irányába hatott az a tény, hogy az evangélikusnál jóval erősebb református egyház és az állam 1948. október 7-én megkötötte egymással az egyezményt. Ezekben a napokban jelent meg az evangélikus egyházon belüli baloldal hangját megszólaltató Dezséry László „Nyílt levele”. Dezséry ebben az általa szükségesnek vélt egyházi reformok programját igyekezett megadni, egyben teológiai alapot kívánt szolgáltatni az új államhatalom és az evangélikus egyház megállapodásához. Reakciónak bélyegezte a régi evangélikus egyházi vezetők nagy részét és a múltban elkövetett vétkekért való őszinte bűnbánatra szólított fel. Feltétlenül szükségesnek tartotta az állammal történő megegyezést és az egyház személyi átalakításának végigvitelét le egészen a gyülekezetek presbitériumainak szintjéig.⁹ A „Nyílt levél” több megállapítása önmagában helyes volt. Azonban Dezsérynél a helytálló felismerések párosultak a sztálinista diktatúra felé mutató átalakulás igenlő elfogadásával. Pedig ekkor már minden józanul gondolkodó ember láthatta, hogy milyen megalázó helyzetbe kényszerítí Rákosiék „népi demokráciája” az egyházakat! Dezséry állásfoglalása a politikai átalakulásról rögtön érthetővé válik, ha tudjuk, hogy 1938 óta ismerkedett a marxista

⁶ ORDASS LAJOS: Id. mű, 335. és 350—351. p.

⁷ ORDASS LAJOS: Az utolsó szó jogán... = Keresztyén Igazság, 1995 ősz, 25. p.

⁸ EOL. Kapi Béla hagyatéka 15/2. Túróczy Zoltán 1948-as püspöki jelentése, 2. p.

⁹ DEZSÉRY LÁSZLÓ: Nyílt levél az evangélikus egyház ügyében. Hungária Rt. Bp. 1948. 3—31. p.

ideológiával, amelynek egyre inkább hatása alá került. 1945 után belépett a Szociáldemokrata Pártba. Egy visszaemlékezésében így írt: „S ebben az időben egyre nyilvánvalóbb lett a kommunisták igaza, akik az újjáépítés hősei voltak ... Apró jelenetek, tapasztalatok vezettek egyre közelebb hozzájuk, akiket a háború utolsó évében ismertem meg...”¹⁰

Az állami nyomás hatására az evangélikus egyház zsinata 1948. december 8-án jóváhagyta a megegyezés szövegét. Túróczy Zoltán rangidős püspök és Mády Zoltán — az egyetemes felügyelő helyettese — december 14-én látta el kézjeggyével az okmányt.¹¹ A Magyar Köztársaság kormánya és a Magyarországi Evangélikus Egyház közötti egyezmény leglényegesebb eleme, hogy a két fél kölcsönösen elismerte egymás törvényes létét. Az állami vezetés ígéretet tett, hogy biztosítja az evangélikusság számára a vallás szabad gyakorlatát, amibe beleértették „az egyház minden, a fennálló jogszabályoknak megfelelő hitbéli tevékenységét”.¹² A magyar kormány megígérte, hogy az evangélikus egyháznak államsegélyt folyósít. Ennek keretében előirányozták a lelkesi kongrua 20 évig történő fizetését, bár ötvenkénti 25 %-os csökkenéssel. Dologi segélyről hasonlóan intézkedtek. Rendkívüli kiadásokra ugyancsak szántak állami támogatást. Az egyházi nyugellátásban részesülők nyugdíjának biztosítását az állam vállalta át. Megállapodtak, hogy az államosított evangélikus iskolák az állam tulajdonába kerülnek, a bennük dolgozó személyzetet pedig állami alkalmazásba veszik. A tanítóknak új munkáltatójuk két évig engedélyezte esetleges kántori szolgálatuk ellátását. Az államosítás a teológiai főiskolán és lelkészképző intézeten kívül nem érintette a diakónus- és diakonisszaképző, valamint a más egyházi munkásokat és a misszionáriusokat nevelő intézményeket. Ugyanakkor az egyezményben már lehetőségként szerepelt a miskolci evangélikus jogakadémia megszüntetése. Nem csökkentette a magyar evangélikusok több száz elvesztett iskolája miatti fájdalmát az, hogy az állami hatóságok engedélyével két budapesti gimnáziumot (fasori fiúgimnázium és Deák téri leánygimnázium) egyelőre megtarthattak. A kormányzervek garanciát vállaltak a kötelező vallásoktatás fenntartására és arra, hogy az evangélikus vallású tanerők áthelyezésénél igyekeznek figyelembe venni bizonyos egyházi szempontokat.

Mindezekért cserébe egyházi részről az új típusú magyar állami berendezkedés elismerésén túl kijelentették: „A magyarországi evangélikus egyház Isten szentírásbeli parancsolatának megfelelően istentiszteleti rendtartásában a jövőben is gondoskodik a Magyar Köztársaságért, az államfőért, a kormányért, az egész magyar nép jólétéért és békeségéért mondandó könyörgésekről, továbbá állami ünnepeken Isten igéjével és az egyház hitvallásával megegyező istentiszteletek tartásáról, egyben kötelezettséget vállal arra, hogy énekeskönyvének új kiadásában ilyen alkalmakkor használható énekek is felvétessenek.”¹³ Az evangélikusok birtokában maradó néhány iskolával kapcsolatban megállapodtak a rájuk vonatkozó egyházi törvénynek az új állami követelmények szellemében történő

¹⁰ DEZSÉRY LÁSZLÓ: Egy képviselő naplójából. Kossuth Kk. Bp. 1962. 10—11. p.

¹¹ FABINY TIBOR: Az evangélikus egyház. In: A magyar protestantizmus 1918—1948. Szerk.: LENDVAI L. FERENC. Kossuth Kk. Bp. 1987. 163. p.

¹² Magyar Közlöny, 1948. december 16. 2. p.

¹³ Magyar Közlöny, 1948. december 16. 3. p.

átalakításáról. Végül az állam és az evangélikus egyház között még fennmaradó függő kérdések tisztázására egy állandó közös bizottságot állítottak fel.

Az egyezmény aláírásának kieroszakolásával a kommunisták érdekeit képviselő államhatalomnak sikerült akaratát érvényesíteni az evangélikus egyházzal szemben. Ugyanis a megegyezéssel az egyház kénytelen volt legitimálni az 1945 óta ellene elkövetett törvénytenségeket. Ráadásul a hatóságoknak negyven éven át ez a dokumentum volt egyik fő hivatkozási alapjuk, amikor az evangélikusságot sújtó intézkedéseiket végrehajtották. Így az evangélikus egyházat olyan helyzetbe kényszerítették, amelyben megőrizte függetlenségének látszatát, a valóságban azonban az állami akaratnak volt kiszolgáltatva. Evangélikus részről a megegyezést a „harmadik egyházi út” követői az állam számára tett kényszerű engedménynek tekintették, amely lehetővé teszi a magyar evangélikusság fennmaradását. Az Ordass Lajos bebörtönzésével jelentősen meggyengült intranzigens egyházi csoport sok szempontból helytelenítette az egyezményt, de aláírása ellen már nem tudott hatékonyan fellépni. Az állami hatóságok egyre nagyobb támogatását élvező egyházi baloldal viszont egyöntetű lelkesedéssel üdvözölte a megállapodás létrejöttét.

Érdekes, hogy a „klerikális reakció” elleni harc újabb eredményéről a *Szabad Nép* — a Magyar Dolgozók Pártja központi napilapja — csupán néhány soros közleményben adott hírt. Ebben Túróczy püspök méltató szavait idézték: „Az egyezmény olyan kiindulópont, amely után a magyar újjáépítésből az egyház is kiveheti a részét.”¹⁴ Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter ezt az alkalmat sem mulasztotta el, hogy fenyegető üzenetet küldjön a még ellenálló egyháziaknak: „A kormány sem teológiai, sem hitbeli kérdésekbe nem kíván beavatkozni — mondotta. — Kemény ellenfelei vagyunk azonban azoknak, akik a vallás ürügyén politikai méregkeverésre törekszenek. Viszont aki velünk együtt építi a dolgozók országát, nyugodtan élhet vallásos hitében.”¹⁵ A kultuszminiszter a politikai méregkeverés kitételét minden bizonnyal elsősorban Mindszenty József bíborosnak címezte. Ne feledjük el, hogy az evangélikus egyház és az állam közötti megegyezésre éppen a magyar katolikus egyház vezetője elleni sajtókampány csúcspontján került sor! A református, az evangélikus és az unitárius felekezetekkel megkötött egyezményekre a későbbiekben mint követendő példára hivatkoztak az ateista hatalom képviselői, amikor a katolikus „egyházi reakciót” ostromozták. Rákosiék a protestáns egyházak vezetőinek kompromisszumkészségét évekig kijátszották a jóval nehezebben legyűrhető katolikus felsőklérus ellen. Sajnálatos tény, hogy az esztergomi érsek elleni támadásokba a protestáns egyházi vezetők szintén bekapcsolódtak. 1949 januárjában például az evangélikus püspökök bélyegezték meg nyilatkozatukban a katolikus főpap magatartását.¹⁶

Az állam és az evangélikus egyház egyezményének aláírása után két nappal iktatták be a dunántúli evangélikus egyházkerület püspöki hivatalába Túróczy Zoltánt. A Kapi Béla lemondása után megüresedett tisztségbe a gyülekezetek egyhangú szavazatával választott püspök a győri evangélikus öregtemplomban elmondott székfoglaló beszédében a megál-

---

¹⁴ Szabad Nép, 1948. december 15. 5. p.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Új Harangzó, 1949. január 30. 2. p.

lapodással elégedetlenkedőket a hatalom és az egyház közötti békét kívánó politika elfogadására szólította fel: „Nem azt kérem, hogy törvényiszteelő módon, mint a jogrend emberei hajtsatok fejet a zsinat döntése s a megpecsételt egyezmény előtt, csak azt kérem: üzzük el ebből a kérdésből most már a bizalmatlanság légkörét... A bizalmatlanság légkörében az állam a legtisztább ígéhirdetésben is duplafenekű mondatokat keres, viszont az egyház is felül minden rémhírnek, s a legegyszerűbb végrehajtási túlbuzgóságból vagy tévedésből oly üldözést következtet ki a fantáziájával, hogy — ha volna rá elég bátorsága — rögtön körülhordozná a véres kardot.”¹⁷

Míg Túróczy megválasztásánál érvényesült a gyülekezetek akarata, addig ez nem mondható el az ő távozásával megüresedett tiszakerületi püspöki tisztség betöltéséről. Ugyanis a tiszai egyházkerület evangélikus lelkészei egyöntetűen Rözse István esperest kívánták jelölni a püspökségre. Azonban állami és pártnyomásra az egyházközségek végül Vető Lajost — addigi diósgyőr-vasgyári lelkészt és hegyaljai esperest — választották az egyházkerület élére. Az evangélikus püspökök választásánál ez volt az első eset, amikor az államhatalom a hívők ellenében saját jelöltjét juttatta ilyen magas egyházi pozícióba.¹⁸ A Nyíregyházán 1948. december 22-én lezajlott püspökavatáson Vető hitet tett az egyezmény, valamint az állammal való békés és harmonikus együttműködés mellett. Fő feladatként az evangélizáció előmozdítását és a protestantizmus haladó hagyományainak ápolását jelölte meg.¹⁹

Az 1949-es év egyházi eseményeinek áttekintése előtt szükséges megemlíteni, hogy ebben az évben hazánkban népszámlálást tartottak. Ennek eredményeként tudjuk, hogy az ország 9 204 799 lakosából 482 152, azaz a teljes népesség 5,2 %-a volt evangélikus.²⁰ Ha ezeket az adatokat összevetjük az 1941-es népszámlálásnak a trianoni országterületre vetített adataival (9 319 992 főből 557 647, azaz 6,0 % volt az evangélikus),²¹ akkor láthatjuk, hogy az evangélikusság részesedése Magyarország összlakosságából nem egészen egy évtized alatt 0,8 %-kal csökkent. A 75 495 fős veszteség a világháború áldozataiból, a német nemzetiségűek kitelepítése során az országot kényszerűen elhagyókból és a cseh-szlovák—magyar lakosságcsere következtében Szlovákiába áttelepülőkből tevődött össze.

A népszámlálás eredménye ismét tudatosította a pártállami vezetésben, hogy az ország lakosságának döntő része ragaszkodik vallásos meggyőződéséhez. Mivel a hívő tömegeket nem lehetett egy csapásra az ateista propaganda hatása alá vonni, legalább azt igyekeztek elérni, hogy az egyházakban minél több rendszerhű vagy éppen a sztálinista hatalom akaratát kiszolgáló vezető legyen. Az evangélikus egyház esetében ugyancsak ez az egyházpolitikai törekvés érvényesült. Ennek újabb lépéseként az állami hatóságok kiereszolták, hogy hosszas huzavona után az evangélikus egyház tudomásul vegye Szimonidesz Lajos protestáns tábori püspökké történt kinevezését. Szimonideszt még az 1920-as

¹⁷ Evangélikus Élet, 1949. január 1. 5. p.

¹⁸ ORDASS LAJOS: Önéletrajzi írások. I. 358. p.

¹⁹ Evangélikus Élet, 1949. január 1. 5. p.

²⁰ Magyarország történeti demográfiaja. Szerk.: KOVACSICS JÓZSEF. Közgazdasági és Jogi Kk. Bp. 1963. 306. p.

²¹ Uo.

évek elején mozdította el lelkészi állásából az evangélikus egyház egyetemes közgyűlése, radikális nézetei és a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartása miatt. Ezután polgári foglalkozást folytatott. 1947-ben a Magyar Kommunista Párt tagja lett. 1948. szeptember 1-jén a református és az evangélikus egyházak hozzájárulása nélkül őt állították a protestáns tábori püspökség élére.²² Ez ellen az egyházi hatóságok tiltakoztak, ám a honvédelmi miniszter nyomására kénytelenek voltak beletörődni, hogy a protestáns tábori püspöki tisztséget arra illetéktelen személy tölti be. Szimonideszt hivatalába egyházi részről Vető Lajos, tiszakerületi evangélikus püspök iktatta be 1949. június 15-én.²³

A Radvánszky Albert kényszerű lemondásával 1948-ban megüresedett egyetemes egyházi és iskolai felügyelői poszt betöltésénél szintén sikerült az államhatalomnak a számára megfelelő jelöltet célba juttatni. Az egyetemes presbitérium Reök Iván főorvost, országgyűlési képviselőt, az Országos Luther Szövetség kommunistákhoz húzó elnökét javasolta erre a tisztségre. A gyülekezetek túlnyomó többségében elérték, hogy a hivatalos jelöltre adják le szavazatukat. 1949. április 7-én a budapesti Deák téri evangélikus templom és a leánygimnázium volt az új egyetemes felügyelő beiktatásának színhelye. Reök Iván beszédében hangsúlyozta, hogy az evangélikus hitvallási iratok alapján állva kívánja formálni a gyülekezetek jövőjét, elhatárolva az egyház hatókörét a világi hatalom működési területétől. Ezt az elképzelését a következőképpen összegezte: „Egyházpolitikai magatartásomnak és ténykedésemnek ez a summája: az egyház szentelje magát Istentől ráruházott feladatainak végzésére és vegye tudomásul, hogy az emberi közösségnek, államnak, társadalomnak Istentől kapott joga és hatalma van szociális, civilizációs és kulturális feladatoknak tetszése szerinti megoldására.”²⁴ Kijelentette, hogy az egyház a kommunizmusban is maradéktalanul tudja teljesíteni hivatását. Reök a tényektől eltérően megállapította, hogy Magyarországon vallásszabadság van, az állami szervek pedig védelmezik és támogatják az egyházi intézményeket. Ugyanakkor minden lehetőséget adottnak látott arra, hogy az evangélikus egyház és az állam barátságos együttműködése megvalósuljon.

A magyar államnak — Reök Iván véleményével ellentétben — nem kifejezetten az evangélikus egyház iránti jóindulatát mutatja, hogy 1949. június 26-án kormányrendelet intézkedett az evangélikusok miskolci jogakadémiájának megszüntetéséről, szeptember 5-én az addigi kötelező hitoktatás helyett fakultatívat vezettek be, egy hét múlva pedig feloszlatták az Országos Evangélikus Tanítóegyesületet.²⁵ Miközben az újabb egyházellenes lépések történtek, az országgyűlés augusztus 18-án elfogadta a Magyar Népköztársaság alkotmányát. Az 1936-os szovjet alkotmányt másoló alaptörvény szembefordult a jogi kultúra vívmányaival és a jogállamisággal. Ünnepelesen deklarálta ugyan az állampolgári jogokat, ám ezek a megvalósítás őszinte szándéka és valódi biztosítékok hiányában a gyakorlatban nem érvényesültek. Ez lett a sorsa az alkotmány 54. paragrafusában szereplő, az állampolgárok lelkiismereti szabadságának biztosításáról szóló, valamint a vallás szabad gyakorlásának jogát tartalmazó részeknek is. Szintén formailag valósult meg

²² BOROVI JÓZSEF: A magyar tábori lelkészet története. Zrínyi Kiadó, Kalocsa, 1992. 284. p.

²³ Új Harangszó, 1949. június 26. 1. p.

²⁴ Evangélikus Élet, 1949. április 16. 3. p.

²⁵ BALOGH—GERGELY: Id. m.f., 286—287. p.

csupán az állam és az egyház szétválasztásának elve, mely ugyanott volt olvasható.²⁶ Hiszen a sztálinista pártállam valójában az eddiginél szorosabb ellenőrzés alatt tartotta a vallási közösségeket, és a legdurvább módon avatkozott be belső ügyeikbe. Így az egyházak autonómiája nem érvényesülhetett!

A kommunista hatalom a szeparáció törvénybeiktatását használta ki a kötelező hitoktatás eltörlésére. Az Elnöki Tanács szeptember 5-én kelt 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelete tulajdonképpen logikus következménye volt az egyházak és az állam különválasztásának.²⁷ De a fakultatív vallásoktatás bevezetése párosult az iskolákban történő hittanítás akadályozására, leépítésére, majd teljes megszüntetésére irányuló, egyre nyíltabb törekvésekkel. Az evangélikus egyház az adott helyzetben nem tehetett mást, mint kényszerűen beletörődött a megváltozott körülményekbe, és a szabadon választható iskolai hittanoktatás mellett hangsúlyozta a hitoktatáson kívüli vallásos nevelés és a gyülekezeti ifjúsági munka fontosságát.

Valószínű, hogy evangélikus részről sikerült volna a kötelező vallásoktatást új, hatékony módszerekkel helyettesíteni, ha a pártállam nem avatkozik egyre nagyobb erővel a vallásos emberek magánéletébe. E feltételezésnek alapot ad az a tény, hogy a magyarországi evangélikusság ezekben az években a lelki megújulás időszakát élte. „Egyházunkban ébredés van” — jelentette ki 1949 tavaszán Túróczy püspök.²⁸ Megállapítása teljesen helytálló volt. Ezt bizonyítja, hogy 1947-ben országosan 129 gyülekezeti evangélizációt tartottak, 1948-ban pedig 164-et.²⁹ Ezek az alkalmak tömegeket mozgattak meg, s újították meg hitüket. Nyaranta a gyenesdiáisi Kapernaum, Klotildliget, Hűvösvölgy, Fót, Répcelak, Szilvásvárad adott helyet a nagy számban rendezett hitébresztő konferenciáknak. Különösen reménykeltő jelensége volt a két világháború közötti evangélikus vallási ébredésben gyökerező mozgalomnak, hogy sok fiatalt érintett meg. A lelkészi kar tagjai közül ugyancsak számosan nyitották meg szívüket Isten előtt, sőt a lelki élet megújulása éppen az ő körükből indult ki. 1949-ben számukra tíz alkalommal rendeztek lelkész-evangélizációt.³⁰ Az evangélikus evangélizáció hetilapja, az *Élő Víz* ezekben az években háromezernél több példányban kelt el. 1947-ben és 1948-ban az evangélikus egyház 25 evangélizációs kiadványt jelentetett meg összesen 149 500 példányban.³¹ 1949 őszén a laikus egyházi munkások képzésére Budapesten, a régi főiskolai Luther Otthon helyiségeiben létrehozták a Luther Márton Intézetet.³² Ezenkívül működött az evangélikus egyház iszákosmentő missziója. Nem hanyagolható el az a hatás sem, amelyet az ébredési mozgalom az igehirdetésre gyakorolt, új utakra vezetve a lelkészeket.

---

²⁶ Törvények és törvényerejű rendeletek 1949. Szikra Nyomda, Bp. 1950. 8. p.

²⁷ Id. mű, 102. p.

²⁸ Új Harangszó, 1949. április 24. 1. p.

²⁹ Új Harangszó, 1949. május 1. 1. p.

³⁰ Új Harangszó, 1949. augusztus 21. 3. p.

³¹ Új Harangszó, 1949. május 1. 1. p.

³² DEZSÉRY LÁSZLÓ: A misszió öt éve. In: FEKETE SÁNDOR—FINTA ISTVÁN—KÁDÁR IMRE [szerk.]: A magyar protestantizmus öt éve 1945—1950. Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Bp. é. n. 100. p.

Összességében tehát igen komoly bizakodásra adhattak okot az 1949-es esztendőben az ébredés addigi eredményei. Úgy tűnt, hogy az evangélikus egyház belső energiáinak aktivizálásával talán bizonyos fokig ellensúlyozni lehet azokat a veszteségeket, amelyeket az ateista államhatalomtól az evangélikusok elszenvedtek. Ugyanakkor átalakulóban volt az evangélikusság népegyházi helyzete, amely egyházi részről korábban azt a kényelmes állapotot jelentette, hogy az egyháztagok beleszülettek a vallási közösségbe, és addig hivatalosan tagjai maradtak, amíg kilépésüket határozottan ki nem nyilvánították. Miután az 1949-es alkotmány kimondta az állam és az egyházak szétválasztását, a népegyházi forma tarthatatlanná vált. Helyette felvetődött a missziói egyház gondolata, amit Veöreös Imre így fogalmazott meg: „Abban a percben, amikor megtörött a népnek és a keresztységnek hivatalosan jóváhagyott azonosítása, elérkezett egyetlen életlehetőségként a missziói egyház ideje. ... Az egyház mai útja ... csak a misszió útja lehet; ebben az egyszerű értelemben: meghódítani az embereket Jézus Krisztusnak.”³³ Az új helyzetben előtérbe került az egyháztagság kérdése, és elkezdődött az evangélikus hívők egyházi nyilvántartásba vétele.³⁴

Az államhatalom a keresztény vallás visszaszorításának jegyében 1949-ben több egyházi ünnepet törölt a munkaszüneti napok sorából. Erre a sorsra jutott vízkereszt, áldozócsütörtök; 1950-ben pedig húsvéthétfő.³⁵ Ezzel egyidejűleg a pártállam megteremtette saját szocialista ünnepeit.

1949. október 22-én a kormány előírta a közalkalmazottak számára az alkotmányra teendő kötelező esküt. A rendelet az esküre kötelezettek körébe sorolta azokat is, akik ugyan nem a közszolgálatban dolgoztak, de az állam terhére részesültek jövedelemkiegészítésben. Így a rendelkezés a kongruás lelkészekre szintén kiterjedt. Azt, aki az esküt a megállapított időpontig nem tette le, a kiegészítő jövedelemről lemondottnak minősítették.³⁶ Ezzel a formulával a hatóságok olyan eszközt találtak, amely valamennyi felekezeti lelkészeit az eskü letételére kényszerítette. Mivel a kongrua megvonása a legtöbb evangélikus lelképásztort nehéz helyzetbe hozta volna, ezért egyházi jóváhagyással eleget tettek az állami rendelkezésnek. Az evangélikus egyház püspökei és egyetemes felügyelője 1950. január 13-án a református egyházi vezetőkkel közösen tettek esküt a Magyar Népköztársaságra és annak alkotmányára.³⁷

Az 1949-es év utolsó jelentős evangélikus egyházi eseménye az volt, hogy a bányai egyházkerület felügyelőjévé Darvas Józsefet választották. Darvas — a népi írók mozgalmanak jelentős alakja — ekkor építésügyi miniszter volt, a beiktatása utáni napokban viszont a kultusztárcát bízták rá. Az 1930-as évektől egyre szorosabb kapcsolatban állt a kommunista mozgalommal, bár később a Nemzeti Parasztpártban töltött be jelentős

³³ VEÖREÖS IMRE: Missziói egyházzá kell válnunk! = Lelkipásztor, 1950. február, 43. p.

³⁴ FÓNYAD PÁL: A magyarországi protestantizmus rövid története 1948—1978. = Integráció Bd. 13/1. Wien, 1979. 116. p.

³⁵ BALOGH—GERGELY: Id. mű, 289. és 290. p.

³⁶ Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949. 1. köt. Állami Lapkiadó, Bp. 1950. 490. p.

³⁷ MIRÁK KATALIN [szerk.]: Nem voltam egyedül. Beszélgetések az evangélikus közelműltről. I. köt. MEVISZ kiadása, Bp. 1995. 277. p.

funkciókat. Nem rejtette véka alá ateista meggyőződését, ennek ellenére külső nyomásra ő követte Reök Ivánt a Luther Társaság elnöki posztján. Egyházkerületi felügyelői beiktatására 1950. február 21-én került sor Budapesten, a Deák téri templomban. Az ünnepi szertartáson az egyházkerület börtönben levő püspöke helyett Kemény Lajos püspökhelyettes végezte az igehirdetés szolgálatát. Darvas a közgyűlésen elmondott székfoglaló beszédében élesen bírálta az evangélikus egyház Horthy-korszakbeli magatartását, megállapítva, hogy az 1945 óta eltelt évek alatt ennek maradványait túlnyomórészt sikerült levetkezni. Mint egyházkerületi felügyelő legfontosabb feladatának az evangélikus egyház és a népi demokrácia közötti jó viszony erősítését jelölte meg. Kijelentette, hogy a Magyar Népköztársaság teljes mértékben biztosítja az egyház számára missziói küldetésének teljesítésének lehetőségét. A miniszter a kommunisták sematizáló politikai látásmódjának szellemében állapította meg, hogy az evangélikus egyházon belül is voltak erők, amelyek „a Mindszenty-féle reakciós sérelmi politikához akarták kötni egyházunk hajóját”, s óvott az ilyen magatartástól.³⁸ Darvas szerint az evangélikus egyház politikai állásfoglalásra csak akkor jogosult, ha azzal a pártállamot támogatja: „De ugyanakkor, amikor a politikamentes egyház hívei vagyunk, nem tartjuk ezzel összeegyeztethetetlennek azt, ha egyházunk nemcsak elismeri, de helyesli, sőt a maga eszközeivel segíti is ezt a hatalmas társadalmi átalakulást, amely ma Magyarországon végbemegy.”³⁹ Erről az alapról kiindulva hirdette meg az egyházon belüli további tisztogatásokat, mondván: „... minden egyházszerkezeti fokon, a presbitériumoktól felfelé, a megújulást szolgáló munkásokra van szükség.”⁴⁰ Az egyházi szervezetek folytatódó leépítését pedig takarékosági okokra hivatkozva az egycélú munkák racionális egységesítéseként tüntette fel.

Egyházi részről a népi demokrácia és az evangélikus egyház Darvas által említett „jó viszonyának” elmélyítését igyekeztek előmozdítani azzal is, hogy a még egyházi tulajdonban levő földingatlanokat megvételre ajánlották fel az államnak. Az erről szóló keretmegállapodást 1949. december 31-én írták alá. Az 1945-ös földosztás után az evangélikus egyház birtokát képező földek felajánlását szabályozó szerződés kimondta, hogy az egyházi ingatlanokat 1952. december 31-éig ajánlhatják fel tulajdonosaik az államnak megvételre. A vételár 1949-ben a birtokok minden kataszteri holdjának aranykoronája után 70 forint, 1950-ben 65 forint, 1951–52-ben pedig 60 forint. Az állam a vételárat kamatmentes részletekben 20 év alatt fizeti ki.⁴¹ A földingatlanok felajánlása érzékenyen érintette az egyes gyülekezeteket, ám kénytelenek voltak elfogadni az egyházi vezetés indoklását, amely arra hivatkozott, hogy „az evangélikus egyház ezzel a döntésével is hozzá akart járulni a szocializmus építéséhez...”⁴²

1949–50 folyamán egyébként az evangélikus felekezet egyre többször kényszerült a pártállam melletti demonstratív megnyilatkozásokra. Az egyházi sajtóban cikkek köszöntötték a szocialista ünnepeket. Közülük kiemelkedett erőltettségével Sztálin hetvenedik

---

³⁸ Evangélikus Élet, 1950. február 26. 2. p.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Új Harangszó, 1950. február 5. 1. p.

⁴² OTTLYK ERNŐ: Az evangélikus egyház útja a szocializmusban. Egyetemi Nyomda, Bp. 1976. 67. p.

születésnapjának köszöntése, amely a következő sorokkal zárult: „Ma, Sztálin 70. születése napján (sic!) a magyar evangélikus egyház is mint történelemalakító és korformáló államférfira tekint a Szovjetunió vezérére, kinek 70. születése napján az egész világ Moszkvára veti érdeklődő szemét, a világ elnyomott dolgozói pedig az ő nevében reménykednek.”⁴³ Ezenkívül jelentek meg az 1949-es választásokon a kommunisták uralta Függetlenségi Népfront támogatására felszólító írások, népszerűsítették a békekölcsön jegyzését és hangsúlyozták az 1950-es tanácsválasztások jelentőségét. Persze ezekben a kérdésekben nem csupán az evangélikus újságírók kényszerültek a sztálinista hatalom által megkövetelt módon nyilatkozni, hanem legtöbbször az egyház vezetése sem tudta kikerülni, hogy ünnepélyes deklarációkat tegyen.

Az evangélikus egyházi baloldal és az állami fórumok közötti együttműködés legalkalmasabb területének végül a békemozgalom bizonyult. A Magyar Értelmiség Nemzeti Bizottsága 1949 március végén felszólította a magyarországi egyházakat, hogy csatlakozzanak a párizsi béke-világkongresszus előkészítéséhez.⁴⁴ A protestáns egyházak vezetői pozitív választ adtak a felhívásra, s 1949 virágvasárnapján a békéért való közös imádságra kérték híveiket. Evangélikus részről az erről szóló pásztorlevél tekinthető a békemozgalom melletti első hivatalos megnyilatkozásnak.⁴⁵ Ettől kezdve az evangélikus egyház képviselői minden jelentősebb békemozgalomban részt vettek. Tárgyalt időszakunkra nézve csak a legfontosabbakat említjük meg: Az 1949. április 20-án Párizsban megnyílt első béke-világkongresszuson Vető Lajos, a tiszai egyházkerület püspöke képviselte a Magyarországi Evangélikus Egyházat. Ugyanezen év június közepén az evangélikus püspökök a Budapesten megrendezett békegyűlést támogató felhívást adták ki.⁴⁶ Majd az 1950 novemberében tartott budapesti magyar békekongresszuson az Országos Béketanács tagjává választották Vető Lajos és Dezséry László püspököket.⁴⁷ Az evangélikus egyház tiltakozása az atomfegyver használata és az újabb háborús konfliktusok ellen természetesen nem kifogásolható. Ám arról sem szabad megfeledkezni, hogy a békemozgalmat hazánkban súlyos politikai manipulációk járatták le!

Az evangélikusságra nehezedő egyre elviselhetlenebb nyomással és az egyházi vezetésben befolyásukat növelő baloldali személyekkel szemben az intranzigens irányzat követői gyengülő módon ugyan, de több ízben megpróbálták fellépni. Utolsó komolyabb akciójukra az 1950 tavaszán összehívott rendkívüli egyetemes közgyűlésen került sor. Ennek előzményei közül fontos megemlíteni, hogy Ordass Lajos bebörtönzése után a bányai egyházkerület püspöki tisztségét nem töltötték mással be, hiszen az evangélikus egyház szempontjából a püspök igazságtalan elítélése nem vonta automatikusan maga után egyházi hivatalának megszűnését. Ám a pártállami vezetés az egyházkerület élére saját emberét — az erre a célra már kiszemelt Dezséry Lászlót — akarta juttatni. Ezért Ortutay Gyula kultuszminiszter 1950. január 2-án levélben szólította fel az evangélikus egyház

---

⁴³ Evangélikus Élet, 1949. december 18. 1. p.

⁴⁴ PÁL JÓZSEF: Békepapok. Egyházforum, Bp. 1995. 9. p.

⁴⁵ Békeharcunk. = Lelkipásztor, 1952. április, 134. p.

⁴⁶ OTTLYK: Id. mű, 84. p.

⁴⁷ Evangélikus Élet, 1950. november 12. 2. p.

egyetemes felügyelőjét, hogy az egyházi hatóságok indítsanak fegyelmi eljárást Ordass ellen.⁴⁸ Egyházi körökben a püspök ellen készülő újabb igazságtalanság nem maradt titokban, s hozzájárult ahhoz, hogy az evangélikusság érdekeit következetesen védelmezni kívánók az egyházegyetem rendkívüli közgyűlésén felléptek a baloldali erők végleges tényerése ellen. Az 1950. március 3-án lezajlott egyetemes közgyűlés két legfontosabb feladata az általános tisztújítás és az egyetemes törvényszék, valamint az egyházi különbírórság megválasztása volt. A szavazásban részt vevőkre gyakorolt nyomást szemlélteti, hogy Reök Iván egyetemes felügyelő a jelölőbizottság által előterjesztett listákhoz csak a szavazás megtörténte után engedélyezett hozzászólásokat. Az egyházegyetem tisztségviselőit, az egyetemes presbitérium és az egyetemes számvevőszék tagjait sikerült minden különösebb nehézség nélkül megválasztatni. Ugyanakkor az egyetemes egyházi törvényszékre és az Ordass ügyében is illetékes különbírórságra történő izzó hangulatú szavazásnál a megjelentek kétszer elvetették a beterjesztett javaslatokat.⁴⁹

Az egyházi törvényeket sértő módszerekkel lebonyolított rendkívüli közgyűlés határozatai ellen a plénum 27 tagja fellebbezést nyújtott be. A petíciót aláírók egy részét az egyházi vezetés fenyegetésekkel tiltakozásuk visszavonására kényszerítette. Kende György, Zászkaliczky Pál, Murányi György, Bártfay-Kellő Gusztáv és Dedinszky Gyula lelkészeket pedig felfüggesztették állásukból, mivel nem voltak hajlandók meghátrálni.⁵⁰ Ezzel sikerült leszerelni az intranzigens egyházi csoport utolsó látványos megmozdulását. Most már sor kerülhetett az Ordass püspök elleni fegyelmi eljárásra.

A procedura Ordassra nézve hátrányos eredményének biztosítása érdekében az Államvédelmi Hatóság március végén letartóztatta, majd Kistarcsára internálta Keken András Budapest-Deák téri és Kende György budapest-kelenföldi lelkészeket. Közölték, hogy amennyiben az egyházi bíróság nem marasztalja el a bányai egyházkerület püspökét, akkor őt és a két letartóztatott lelkészt hazaárulás vádjával kivégzik.⁵¹ A durva kényszer hatására az 1950. április 1-jén lefolytatott tárgyaláson a Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem Külön Fegyelmi Bírósága Ordass Lajost a püspöki hivatalából való elmozdításra ítélte. Indoklasként azt hozták fel, hogy Ordass börtönbüntetése következtében a püspökök számára előírt köteleességeket nem tudja teljesíteni, ami egyházi érdekeket sért. Megállapítható azonban, hogy a különbírórság által elkövetett jogszabálysértések miatt az ítélet egyházbírói szempontból törvénysértő volt. Ehhez járult még az, hogy a bíróság tizenkét tagja közül nyolc üres cédulát adott be a szavazáskor, így csupán négyen szavaztak igennel.⁵²

Az Ordass elleni elmarasztaló ítéletet szabálytalanságok sorával kieroeltető Reök Iván — hogy a várható egyházi felzúdulás nagyságát csökkentse — kegyelmi kérvényt nyújtott

⁴⁸ BOLERATZKY LÓRÁND: Az Ordass-per. = Keresztyén Igazság, 1995. ősz, 20. p.

⁴⁹ Evangélikus Élet, 1950. március 12. 1. p.

⁵⁰ D. id. DEDINSZKY GYULA: Adalékok az „Ötvenes évek” az evangélikus egyházban c. témához. = Keresztyén Igazság, 1995. nyár, 35—36. p.

⁵¹ FABINY TAMÁS: Sem magasság, sem mélység... Keken András életregénye. Plantin Kiadó és Nyomda KFT, H. és é. n. 213—223. p.

⁵² TERRAY LÁSZLÓ: Nem tehetett mást. Kner Nyomda, Bp. 1990. 132—133. p.

be a magyar kormányhoz Ordass Lajos és Vargha Sándor érdekében.⁵³ Ordass büntetése utolsó nyolcadának elengedése után 1950. május 30-án szabadult a váci fegyházból. Ekkor már nagyrészt lezajlottak a bányai egyházkerület gyülekezeteiben az új püspök megválasztásával kapcsolatos közgyűlések. Az egyházközségek többségét sikerült a pártállam jelöltjének, Dezséry László addigi óbudai lelkésznek támogatására rábírni.⁵⁴ 1950. június 27-én, a püspökiktató ünnepségen Darvas József, a bányai egyházkerület felügyelője az államhatalom szemszögéből így értékelte a történeteket: „Őszintén bevallhatjuk, megvallhatjuk, hogy komoly belső tusakodások, viaskodások előzték meg ezt a komoly és döntő fordulatot, amely Dezséry László püspökké való beiktatásával megtörtént a bányai egyházkerületünk életében. Ebben a tusakodásban sok seb esett, de ugyanakkor nyilvánvalóvá lett az is, hogy egyházunk jövője, egyházunk élete szempontjából az az út a helyes, az az út az igaz, amelynek egyik harcosa Dezséry László püspök úr.”⁵⁵

Darvas egy vonatkozásban helyesen elemezte az evangélikus egyházban 1950 nyarára kialakult helyzetet. Hiszen Ordass püspöki tisztétől való törvénytelen megfosztása és Dezséry élrejuttatása valóban „döntő fordulatot” jelentett a magyarországi evangélikusság életében. Ezzel sikerült ugyanis a pártállamnak végleg megtörnie az evangélikus egyházi ellenállást, teljesen térdre kényszerítve az ország egyik igen jelentős felekezetét. Rákosiék ettől kezdve biztosak lehettek abban, hogy kreatúráik révén, akiket az evangélikus egyház számos vezető pozíciójába juttattak, burkolt nyomásgyakorlással, különösebb nehézségek nélkül végrehajthatják akaratukat a Magyarországi Evangélikus Egyházzal szemben. Az 1950-es évek első felének egyháztörténete bizonyítja, hogy a sztálinista diktatúra vezetőinek ebben a várakozásukban nem kellett csalódnuk.

---

⁵³ Evangélikus Élet, 1950. április 15. 1. p.

⁵⁴ Új Harangszó, 1950. június 18. 1. p.

⁵⁵ Evangélikus Élet, 1950. július 2. 1. p.

Zsolt Giczi

SCHWERE JAHRE IN DER GESCHICHTE DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN UNGARN (1948—1950)

In der Studie wird die vielleicht schwerste Periode der Geschichte der Evangelischen Kirche des 20. Jahrhunderts in Ungarn behandelt. Zur Wende der Jahre 1940/1950 wurde in Ungarn der Parteistaat ausgebaut, der mit der Autonomie der geistlichen Gemeinschaften aufräumte und mit den rücksichtslosesten Methoden in ihr Leben eingriff. Drei Richtungen haben sich in der evangelischen Kirche gegen den Eingriff durch den Staat entwickelt. Als die führende Persönlichkeit der intransigenten Gruppe, die entschlossen war, die Rechte der Lutheraner selbst im offenen Konflikt zu verteidigen, galt der Bischof des Bányaeer Kirchendistriktes Lajos Ordass. László Dezséry, Lajos Vető, Ernő Mihályfi, Iván Reök und József Darvas haben sich als die tongebenden Führsprecher der Linken der Kirche, die sich zum Dienste der gegen die evangelische Kirche auftretenden Kreise verdingte. Schliesslich zeichnete sich die Richtung ab, die zur Sicherung des Fortbestehens des Lutheranertums bestrebt war, Kompromisse mit der Staatsgewalt einzugehen. Diese Richtung folgte den Direktiven der Bischöfe Zoltán Túróczy und József Szabó.

Die vorliegende Studie stellt sich die Aufgabe, durch die Untersuchung der Ereignis-
sein der evangelischen Kirche in den Monaten zwischen der ungerechten Einkerkung
des Bischofs Ordass im Herbst 1948 und dem Sommer 1950 den Weg darzustellen, den
emtlagschreitend es der stalinistischen Gewalt gelungen war, den Widerstand der lutheran-
ischen Glaubensgemeinschaft zu brechen. Es ist wichtig, diesen Vorgang kennenzulernen,
weil der Parteistaat später durch die neuen Leiter, die unter dem von den staatlichen
Behörden geübten Druck der Kirche vorgesetzt wurden, ohne jede Schwierigkeit seinen
Willen in der Evangelischen Kirche von Ungarn durchzusetzen vermochte.